

its component structure a number of pedagogical ideas, contributing to socio-cultural development of linguistic identity at different levels of its organization, was determined. The need for the implementation of socio-cultural content line at the lessons of the Ukrainian language is affirmed.

Keywords: language education, socio-cultural competence of, social and cultural development, socio-cultural content line, integrative approach.

УДК 373.3.035:37.018.1

ДІАГНОСТИКА СОЦІАЛІЗОВАНOSTI МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

Яковлева О.В.

Луганський національний університет імені Тараса Шевченка

У статті розроблено діагностику оцінки соціалізованості дітей молодшого шкільного віку, яка включала наступні елементи: критерії (сформованість ціннісних орієнтацій; сформованість соціального досвіду; комфортність), показники, рівні та методики виміру.

Ключові слова: соціалізованість, молодший школяр, критерії, показники, рівні, методики виміру.

Постановка проблеми. У сучасній освіті склалась проблемна ситуація, зовнішнім вираженням якої стало збільшення соціалізаційних відхилень серед школярів, а внутрішнім змістом – прагнення до усвідомлення соціальної сторони цього дисбалансу. Це відбилось у спробах деяких фахівців, які працюють у галузі освіти, відновити колишні інструменти виховання або впровадити зарубіжні методики й технології, елементи традиційних національних і релігійних виховних систем і т. ін.

Як свідчать соціально-психологічні й соціально-педагогічні дослідження, молодший шкільний вік є сензитивним для процесу соціалізації. У зв'язку з цим гостро постає проблема соціального виховання молодших школярів, яка передбачає безперервну педагогічно обґрунтовану організацію виховного процесу з урахуванням специфіки соціальної ситуації розвитку особистості на цьому віковому етапі.

Для позитивного вирішення цієї проблеми в останні роки склались певні об'єктивні умови. Останнім часом на державному та міжнародному рівнях відбувається зміцнення статусу дитинства в суспільстві, про що свідчить поява таких законодавчих документів, як Національна програма «Діти України», Національна доктрина розвитку освіти України у XXI столітті, закони України «Про освіту», «Про соціальну роботу з дітьми та молоддю», «Про охорону дитинства» тощо.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Традиційні підходи до проблеми соціального виховання молодших школярів не можуть сьогодні задовольнити потреб суспільства й утруднюють процес соціалізації дітей. Це актуалізує наукову розробку проблем соціального виховання як контрольованої частини процесу соціалізації, що знаходить відображення у філософській, соціологічній, соціально-педагогічній і психолого-педагогічній літературі.

Сутність і структуру соціалізації досліджували вітчизняні й зарубіжні вчені І. Андреевкова, Б. Вульфова, Н. Голованова, В. Гурова, С. Іконнікова, В. Караковський, Л. Коган, І. Кон, В. Лісовський, П. Лямцев, В. Москаленко, А. Мудрик, С. Савченко, а також Е. Дюркгейм, Дж. Коулмен, Г. Мендра, Т. Парсонс, Н. Таллмен та ін.

Проблеми соціального виховання вивчають сучасні філософи, соціологи, психологи, педагоги. Теоретико-методологічні аспекти виховання як соціального явища розглядались у роботах Г. Андреевої, С. Архипової, А. Бойко, Ю. Бабанського, Б. Бітінаса, М. Галагузової, Л. Гордіна, Б. Лихачо-

ва, Л. Коваль, Б. Паригіна, В. Сластьоніна, Т. Яркіної та ін. Дослідженню соціального середовища як чинника виховання присвячено роботи І. Василика, В. Бочарової, І. Картока, В. Семенова, Л. Фрідмана, І. Яковенко.

Особливо важливими для нас є роботи, у яких досліджуються зміст, форми й методи виховання соціально значимих якостей особистості, формування умінь і навичок соціальної поведінки, проблеми соціалізації школярів різних вікових груп, у тому числі й молодших школярів (Н. Гавриш, Н. Головіна, І. Зверева, А. Капська, О. Караман, Л. Коваль, Л. Міщук, А. Мудрик, І. Печенко, А. Рижанова, О. Рудницька, С. Савченко, С. Харченко, С. Хлебик).

Мета статті – розробити діагностику оцінки соціалізованості дітей молодшого шкільного віку, яка б включала наступні елементи: критерії, показники, рівні та методики виміру.

Виклад основного матеріалу. Запропонована діагностика служить для оцінки соціалізованості дітей молодшого шкільного віку, і включає наступні елементи: критерії, показники, рівні та методики виміру.

Першим критерієм соціалізованості молодшого школяра ми вважаємо сформованість у нього ціннісних орієнтацій, до показників якого ми відносимо: 1) наявність цілісної картини світу; 2) наявність відносно сформованої «Я-концепції»; 3) сформованість ціннісних уявлень.

Наявність у дитини повноцінно розвинутої (для її віку) щодо змісту й принципів побудови картини світобудови можна вважати одним з аспектів успішної соціалізації, оскільки картина світобудови становить собою суттєву частину фонового знання, вона є системою уявлень людини про складові частини, організацію й функціонування навколишнього світу, про свою роль і місце в ньому. Завдяки наявності цілісної картини світу дитина отримує можливість взаємодіяти з людьми, які її оточують, на основі діалогу, культурних способів пізнання й перетворення реальності на основі цінностей культури. У психології картина світу постає центрованою на «Я», її основу становлять події власного життя.

Зміст «Я-концепції», як вважають психологи (У. Джеймс, І. Кон, Р. Бернс, М. Лісіна, В. Мухіна), – один з найважливіших результатів виховання й навчання, тобто того, що становить зміст процесу соціалізації дитини. «Я-концепція» є підсумковим продуктом роботи самосвідомості. «Я-концепцію» молодшого школяра можна охарактеризувати як

Критерії, показники й рівні соціалізованості молодшого школяра

Критерії й показники, №	Рівні сформованості показника		
	низький	середній	високий
1	Сформованість ціннісних орієнтацій		
1.1	Уявлення цілісної картини світу		
	- погано володіє картиною навколишнього світу	- уявлення про картину світу позбавлені внутрішньої доцільності і єдності	- цілісне уявлення картини світу, яке характеризується наявністю смислових і діяльнісних зв'язків між об'єктами
1.2	Сформованість «Я-концепції»		
	- занижена або завищена самооцінка; - немає відчуття впевненості у власних силах; - високий рівень тривожності.	- самооцінка близька до адекватної; - має перешкоди в справах; - упевненість у собі виражена слабо.	- адекватна самооцінка; - позитивне уявлення про себе; - упевненість в успіху, його свідоме очікування
1.3	Сформованість ціннісних уявлень		
	- несформованість ціннісних уявлень.	- дотримання засвоєних цінностей; - несформована здатність аналізувати вчинки відповідно до засвоєних цінностей.	- взаємодія з людьми на основі засвоєних цінностей; - здатність аналізувати вчинки (власні й однолітків) відповідно до засвоєних соціальних цінностей.
2	Сформованість соціального досвіду		
2.1.	Знання й уміння соціальних відносин для функціонування в соціумі		
	- низька пізнавальна активність, слабе володіння знаннями міжособистісної взаємодії; - несвідомий підхід до побудови міжособистісних стосунків; невміння оцінювати себе й власні дії; - відсутність роботи над собою, незадоволеність становищем у класі.	- оволодіння знаннями міжособистісних стосунків, прояв пізнавальної активності; - вибірковий підхід до регулювання стосунків на основі засвоєних соціальних норм, прояв неусвідомленого аспекту в побудові відносин; - розвинуті навички самоконтролю й самооцінки; - рідкий прояв коригування власної діяльності.	- високе оволодіння знаннями міжособистісної взаємодії в суспільстві відповідно до прийнятих норм і правил; - розуміння нормативного регулювання стосунків; - гарна здатність до різнобічного аналізу ситуації; - коригування власної поведінки на основі дальшої стратегії стосунків завдяки отриманому зворотному зв'язку.
2.2	Навички розподілу й організації діяльності		
	- невміння розподіляти діяльність поетапно; - неадекватний підбір матеріалу для окремих видів діяльності	- уміння розподіляти пріоритети в діяльності; - навички отримання й розподілу інформації; - навички самостійної організації.	- уміння розподіляти діяльність у часі; - самостійний відбір пізнавального матеріалу.
2.3.	Досвід адекватної оцінки й аналізу власної діяльності і діяльності однолітків		
	- неадекватна самооцінка; - слабкі навички аналізу діяльності.	- адекватна оцінка ситуацій, що склалися; - уміння використовувати отриману інформацію для власних потреб	- адекватна самооцінка власної пізнавальної й творчої діяльності, а також діяльності однолітків; - володіння способами рефлексивної оцінки власної діяльності й аналізу взаємодії з дорослими й однолітками
2.4	Досвід спільної діяльності		
	- діяльність має переважно індивідуальний характер.	- уміння позитивно спілкуватись з дорослими й однолітками.	- здатність до побудови стосунків з дорослими й однолітками.
3	Комфортність		
3.1	Мотив досягнення успіху		
	- визначає мотив досягнення успіху не в усіх ситуаціях і не завжди правильно.	- здатність правильно визначати мотив досягнення успіху в більшості ситуацій.	- здатність правильно визначати мотив досягнення успіху й співвідносити його з результатом.
3.2	Емоційна стійкість		
	- високий рівень тривожності, відсутність стресостійкості, вередливість, непостійність, ухилення від труднощів, мінливість інтересів	- переважає відкрита, товариська, дружня поведінка; іноді проявляється тривожність; ситуативність стресостійкості	- відкрита, товариська, дружня поведінка; відсутність тривожності; стресостійкість
3.3	Творчий підхід до діяльності		
	- відсутність творчості в діяльності	- прагнення до творчості	- творче перетворення отриманої інформації; - наявність постійного творчого пошуку

систему уявлень дитини про саму себе, яка містить: а) образ «Я» – ті слова, яка дитина використовує для опису свого характеру, власних якостей особистості; б) самооцінку – емоційно ефективну оцінку того уявлення, яке дитина складає про себе; в) поведінкову реакцію – конкретні дії, які можуть бути викликані образом «Я» й самооцінкою.

Цілісна картина світу та «Я-концепція» базуються на відповідних ціннісних уявленнях. Вітчизняні вчені-педагоги (І. Бех, Г. Горська, І. Доброзравова, П. Дроб'язко та ін.) вважають, що провідними ідеями-ознаками, для молодших школярів, мають стати: любов, доброта, спілкування, щастя, достоїнство, творчість.

Ефективність соціалізації молодшого школяра забезпечується шляхом оптимальної організації багатоманітних форм діяльності для набуття соціального досвіду, до показників якого ми віднесли: 1) знання й уміння соціальних відносин для функціонування в соціумі; 2) навички розподілу й організації діяльності; 3) досвід адекватної оцінки й аналізу власної діяльності й діяльності однолітків; 4) досвід спільної діяльності.

Указані показники об'єднуються критерієм сформованості соціального досвіду молодшого школяра.

Важливим для соціалізації дитини є формування вміння організувати соціальні відносини. Велике значення в регуляції поведінки дитини відіграють правила. Діючи відповідно до них, молодший школяр учить співвідносити свої вчинки з об'єктивними вимогами, що містяться в них, а саме правило слугує дитині орієнтиром у виборі певних дій чи оцінці поведінки однолітків. У зв'язку з цим актуально поставити питання про виховання свідомого ставлення до правил поведінки. На нашу думку, воно повинне містити три взаємопов'язані компоненти: 1) знання правил, розуміння їх справедливості, усвідомлення моральної цінності й особистісної значимості для себе й оточуючих; 2) відповідність вчинків відомим правилам; 3) саморегуляція поведінки.

Кожен трудовий процес може бути проаналізований щодо раціональності всіх дій, які потрібні для його успішного виконання. Оцінюючи вміння дитини планувати й організувати роботу, необхідно проводити спостереження за такими діями: чи організовує дитина робоче місце (чи готує все необхідне для роботи, чи зручно розташовується й т. ін.); чи послідовно виконує всі етапи роботи; чи раціональні способи дії використовує; чи застосовує конкретні дії в ході роботи й після її завершення (розглядає, перевіряє, підправляє проміжний чи кінцевий результат).

Будь-яка діяльність завершується конкретними результатами (позитивними чи негативними), які необхідно виявити й проаналізувати.

Оцінка результатів своєї праці – найважливіший елемент самостійності школярів. Самооцінка діяльності відбувається на рефлексивно-оцінному рівні, коли дитина осмислює конкретний матеріал, аналізує свою діяльність і дає їй оцінку. З реалізації дій рефлексивного характеру розпочинається зміна позиції учня з того, якого вчать, на того, який сам учить.

Багатомірність різноманітних проявів особистості молодших школярів формується в спільній діяльності. Спільна діяльність, по-перше, породжує, творить міжособистісні стосунки її учасників; по-друге, є засобом, знаряддям, через яке тільки й можуть бути перетворені міжособистісні стосунки; і, нарешті, по-третє, процес реалізації міжособистісних стосунків у ході спільної діяльності становить собою рушійну силу розвитку соціальної групи. Як відзначається в роботах з вікової психології, набуття навичок соціальної взаємодії з групою однолітків

і вміння заводити друзів є одним з найважливіших завдань розвитку молодших школярів.

Усі зусилля школи з соціалізації молодших школярів повинні бути спрямовані на створення соціально-педагогічних й психологічних умов, за яких вони почуватимуться комфортно передусім у психолого-педагогічному аспекті.

Результатом комфортного навчально-виховного процесу є стан комфортності молодшого школяра, який супроводжує ефективне його соціальне виховання, приводячи до формування таких особистісних новоутворень, як: 1) мотив досягнення успіху; 2) емоційна стійкість; 3) творчий підхід до діяльності.

В умовах реального комфортного навчально-виховного процесу в молодшого школяра складається адекватна самооцінка й рівень домагань. Значну роль у процесі формування адекватної самооцінки й рівня домагань відіграє мотив досягнення успіху. Якщо дитина постійно не справляється з вирішенням поставлених перед нею навчально-виховних завдань, то мотив досягнення успіху в неї значно слабше. Остання має для неї дискомфортний характер.

Таблиця 2

Методики оцінки рівня соціалізованості молодшого школяра

№	Критерії й показники	Методики
1.	Сформованість ціннісних орієнтацій	
1.1.	Уявлення цілісної картини світу	Ю. Аксьонова «Малюнок усього світу»
1.2.	Сформованість «Я-концепції»	Ю. Аксьонова «Хто Я?», «Автопортрет»
1.3.	Сформованість ціннісних уявлень	Г. Урунтаєва «Незакінчена розповідь»
2.	Сформованість соціального досвіду	
2.1.	Знання й уміння соціальних стосунків для функціонування в соціумі	Опитування, бесіда, спостереження
2.2.	Навички розподілу й організації діяльності	Г. Урунтаєва «Маленький помічник»
2.3.	Досвід адекватної оцінки й аналізу власної діяльності й діяльності однолітків	О. Богданова «Сходінки»; рефлексивна оцінка власної діяльності на уроках
2.4.	Досвід спільної діяльності	Спостереження
3.	Комфортність	
3.1.	Мотив досягнення успіху	А. Ліпкіна «Три оцінки»
3.2.	Емоційна стійкість	Р. Кеттел, Р. Коан
3.3.	Творчий підхід до діяльності	Е. Тунік, креативні тести

Зростання ймовірності досягнення цілей навчально-виховного процесу дитиною породжує позитивну емоцію, а падіння ймовірності – негативну. Позитивна емоція характеризує стан комфорту, а негативна – дискомфорт. Стийкий характер позитивної емоції формує емоційну стійкість особистості дитини, яка є метою, засобом, змістом і результатом комфортного навчально-виховного процесу.

Комфортність передбачає зняття всіх стресуючих чинників навчально-виховного процесу, створення доброзичливої атмосфери, орієнтованої на реалізацію ідей виховного навчання, педагогіки співробітництва, розвитку діалогових форм спілкування. Це можливо лише тоді, коли навчально-виховний процес і діяльність у ньому дитини максимально зорієнтовані на творче начало.

Визначення рівня соціалізованості молодшого школяра можна здійснюватися за допомогою методик, які дозволяють найбільш ефективно перевірити задані критерії (див. табл. 2).

Висновки і пропозиції. Таким чином, особистість дитини як суб'єкта характеризується динамічним утворенням, яке розвивається в протиріччях і через протиріччя, джерело яких лежить не тільки в зовнішніх впливах, а й у самій людині. Отже, процес соціального виховання має стадіально-рівневий характер, який визначає в кінцевому підсумку ступінь соціалізованості особистості. Рівні характеризуються відповідними критеріями, які дозволяють судити про ступінь ефективності організації процесу соціального виховання в приватній школі. Рівні тісно взаємопов'язані між собою, оскільки кожен наступний впливає з попереднього. Критерії перебувають у безпосередньому підпорядкуванні рівням, у тісній єдності з показниками соціалізації й відповідають таким вимогам: адекватність, вико-

ристання об'єктивних показників, які характеризують успішність діяльності, застосування деяких показників з виділенням провідного. Таким чином, критерієм є узагальнений показник, який дозволяє визначити ступінь організації процесу соціального виховання молодшого школяра в приватному загальноосвітньому навчальному закладі.

Сукупність розглянутих десяти показників за трьома критеріями в нашому дослідженні утворює комплекс умов ефективного соціального виховання молодшого школяра в приватному загальноосвітньому навчальному закладі.

Проведене дослідження не вичерпує всіх аспектів проблеми соціального виховання молодших школярів. Подальшої розробки потребують питання удосконалення соціально-педагогічних технологій виховання, адекватних особистісно-орієнтованому підходу, формування в майбутніх вихователів готовності до вирішення завдань соціального виховання дітей.

Список літератури:

1. Богинская Ю. В. Социализация личности младших школьников в процессе игровой деятельности: дис. ... кандидата пед. наук: 13.00.05 «социальная педагогика» / Юлия Валерьевна Богинская. – Ялта : Крымский гос. гуманитарный ин-т., 2004. – 230 с.
2. Бочарова В. Г. Социальная микросреда как фактор формирования личности школьника: дис. ... доктора пед. наук: спец. 13.00.01 «теория и история педагогики» / Валентина Георгиевна Бочарова. – М., 1991. – 401 с.
3. Голованова Н.Ф. Педагогические основы социализации младшего школьника: дис. ... доктора пед. наук: спец. 13.00.01 «общая педагогика» / Надежда Филипповна Голованова. – СПб., 1997. – 456 с.
4. Истратова О. Н. Справочник психолога начальной школы / О. Н. Истратова, Т. В. Эксакусто. – Ростов н/Д : Феникс, 2003. – 448 с.
5. Психологическая диагностика детей и подростков: Учеб. пособие для студ. / М. К. Акимова, Г. А. Берулаева, Е. М. Борисова и др. Под ред. К. М. Гуревича и Е. М. Борисовой. – М. : Междунар. пед. акад., 1995. – 360 с.
6. Рогов Е. Н. Настольная книга практического психолога в образовании: Учеб. пособие / Е. Н. Рогов. – М. : ВЛАДОС, 1996. – 529 с.
7. Эльконин Д. Б. Психологическое развитие в детских возрастах / Д. Б. Эльконин. – Воронеж : «МОДЭК», 1995. – 416 с.

Яковлева О.В.

Луганский национальный университет имени Тараса Шевченко

ДИАГНОСТИКА СОЦИАЛИЗИРОВАННОСТИ МЛАДШИХ ШКОЛЬНИКОВ

Аннотация

В статье разработана диагностика оценки социализированности детей младшего школьного возраста, которая включала следующие элементы: критерии (сформированность ценностных ориентаций; сформированность социального опыта; комфортность), показатели, уровни и методики измерения.

Ключевые слова: социализированность, младший школьник, критерии, показатели, уровни, методики измерения.

Yakovleva O.V.

Luhansk Taras Shevchenko National University

DIAGNOSTICS SERIALIZERBEAN YOUNGER STUDENTS

Summary

The article developed diagnostic evaluation serializerbean children of primary school age, which included the following elements: criteria (formedness of value orientations; formation of social experience; comfort), indicators, levels and methods of measurement.

Keywords: socialchevelle, Junior schoolboy, criteria, indicators, levels and methods of measurement.